

**QADIMGİ MASSAGETLAR: TARİX VA
MADANIYAT, MASSAGETLARNING ETNIK KELİB
CHIQISHİ, MASSAGETLARNING TARIXİY O‘RNI VA MASHHUR
JANGLARI, TURMUSH TARZI VA MADANIYATI**

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan
filiali, ingliz tili yo‘nalishi 1-bosqich talabalari

Jabborova Surayyo

Qahhorova Gulhayo

Tel: +998947876606

surayyobbbrv@gmail.com

**ANCIENT MASSAGETS: HISTORY AND CULTURE, ETHNIC ORIGIN
OF MASSAGETS, HISTORICAL PLACE AND FAMOUS BATTLES OF
MASSAGETS, LIFESTYLE AND CULTURE.**

Tashkent International University of Chemistry Namangan
branch, students of the 1st stage of the English language course

Jabborova Surayyo

Qahhorova Gulhayo

Tel: +998947876606

surayyobbbrv@gmail.com

**ДРЕВНИЕ МАССАГЕТЫ: ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА, ЭТНИЧЕСКОЕ
ПРОИСХОЖДЕНИЕ МАССАГЕТОВ, ИСТОРИЧЕСКОЕ МЕСТО И
ЗНАМЕНИТЫЕ СРАЖЕНИЯ МАССАГЕТОВ, ОБРАЗ ЖИЗНИ И
КУЛЬТУРА.**

Ташкентский международный

химический университет Наманганский
филиал, студенты 1-го курса английского языка

Jabborova Surayyo

Qahhorova Gulhayo

Tel: +998947876606

surayyobbbrv@gmail.com

Kirish

Markaziy Osiyo qadimdan ko'plab ko'chmanchi va yarim ko'chmanchi xalqlarning vatani bo'lib kelgan. Ushbu hududda yashagan eng mashhur qabilalardan biri massagetlar bo'lib, ular o'zining jasorati, jangovarligi va mustaqil hayot tarzi bilan tarixda muhim iz qoldirgan.

Massagetlar asosan hozirgi Qozog'iston, O'zbekiston, Turkmaniston va Tojikiston hududlarida yashagan. Ular saklar bilan yaqin qarindosh bo'lib, ko'pincha skiflar bilan bog'lanadi. Massagetlar qadimgi davrda kuchli harbiy qabilalar sifatida tanilgan va ular haqida eng muhim ma'lumotlarni qadimgi yunon tarixchisi Gerodot bergan. Uning yozishicha, massagetlar o'z hududlarini mustaqil himoya qilgan va yirik imperiyalarga qarshi kurash olib borgan jangovar xalq bo'lgan.

Massagettlarning eng mashhur voqealaridan biri miloddan avvalgi VI asrda Fors imperiyasi shohi Kir II (Kurus) bilan bo'lib o'tgan jangdir. Forslar massagetlar ustiga yurish qilishga harakat qilgan, ammo ular malika Tomiris boshchiligida qattiq qarshilik ko'rsatib, fors qo'shinlarini tor-mor qilgan. Bu g'alaba massagettlarni faqat kuchli jangchi xalq sifatida emas, balki o'z mustaqilligini himoya qila olgan davlat sifatida ham tarix sahifalariga kiritdi.

Massagetlar nafaqat harbiy yurishlari, balki o'ziga xos madaniyati, diniy e'tiqodlari va iqtisodiy faoliyati bilan ham ajralib turgan. Ular asosan ko'chmanchi chorvachilik bilan shug'ullangan bo'lsalar-da, ayrim qabilalar dehqonchilik bilan ham mashg'ul bo'lgan. Ularning hayoti otliq jangchilik san'ati, hunarmandchilik va o'ziga xos diniy urf-odatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan.

Massagetlar tarixi nafaqat Markaziy Osiyo, balki jahon tarixi uchun ham katta ahamiyatga ega. Ularning yutuqlari va jasorati ko'plab xalqlarga ilhom bergan va ularning ta'siri keyingi asrlarda ham sezilarli bo'lib qolgan. Ushbu maqolada biz massagetlarning kelib chiqishi, turmush tarzi, madaniyati va tarixiy ahamiyatini batafsil ko'rib chiqamiz.

Massagetlarning Etnik Kelib Chiqishi.

Massagetlarning kelib chiqishi haqida turli nazariyalar mavjud bo'lib, tadqiqotchilar orasida muhokama qilinmoqda. Ularning etnik mansubligi haqida asosiy fikrlar quyidagilardan iborat:

1. Eroniy tilli qabilalar nazariyasi: Ko'plab tadqiqotchilar massagetlarni eroniy tilli qabilalar deb hisoblashadi. Bu fikrga ko'ra, ular skiflar va saklar bilan yaqin aloqada bo'lib, hind-yevropa tillarining eroniy guruhiga mansub bo'lganlar. Ularning madaniyati va turmush tarzi skiflar bilan o'xshashliklarga ega bo'lib, bu ularning etnik yaqinligini ko'rsatadi.

2. Turkiy xalqlar bilan bog'liqlik nazariyasi: Ba'zi olimlar massagetlarni turkiy xalqlar bilan bog'lashadi. Ularning ko'chmanchi chorvachilik bilan shug'ullanishi, harbiy an'analari va madaniyati turkiy xalqlarning qadimiy urf-odatlariga mos keladi. Bu nazariyaga ko'ra, massagetlar keyinchalik turkiy xalqlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan bo'lishi mumkin.

3. Aralash etnik guruh nazariyasi: Yana bir nazariya massagetlarni turkiy va eroniy tilli qabilalarning aralashmasi deb hisoblaydi. Markaziy Osiyo ko'plab ko'chmanchi xalqlar o'rtasida madaniy va genetik almashinuv bo'lgan hudud bo'lgani sababli, massagetlar ham turli etnik unsurlarni o'zida mujassam etgan bo'lishi ehtimoli mavjud.

Massagetlarning Tarixiy O'rni va Mashhur Janglari

1. Fors imperatori Kir II bilan to'qnashuv: Miloddan avvalgi 530-yilda massagetlar fors shohi Kir II ning bosqiniga qarshi kurash olib borgan. Malika To'maris boshchiligidagi massagetlar fors qo'shinlarini tor-mor etib, Kir II ni jang

maydonida o'ldirishga muvaffaq bo'lganlar. Bu voqea massagetlarning harbiy qudratini namoyon etgan muhim tarixiy hodisa hisoblanadi.

2. Aleksandr Makedonskiy davridagi qarshiliklar: Aleksandr Makedonskiy Markaziy Osiyoni bosib olish chog'ida massagetlar unga qarshilik ko'rsatgan qabilalar qatorida tilga olinadi. Ularning jasorati va mustaqillikka intilishi Aleksandrning yurishlari davomida sezilarli to'siq bo'lgan.

Turmush Tarzi va Madaniyati

Iqtisodiy faoliyati: Massagetlar asosan ko'chmanchi chorvachilik bilan shug'ullanganlar. Ularning asosiy chorva mollari ot, tuyalar, qo'y va qoramol bo'lib, bu hayvonlar ularga oziq-ovqat, kiyim-kechak va transport vositasi sifatida xizmat qilgan. Ba'zi qabilalar dehqonchilik bilan ham shug'ullangan, sug'orish tizimlarini bilgan va bug'doy, arpa yetishtirganlar. Harbiy san'ati: Massagetlar mohir otliq jangchilar bo'lib, yengil va og'ir otliq qo'shinlardan iborat armiyaga ega edilar. Ular kamon, nayza va sagariy (oy-bolta) kabi qurollardan foydalanganlar. Gerodotning yozishicha, massagetlarning barcha jihoz va qurol-aslahalari mis va oltindan yasalgan. Diniy e'tiqodlari: Massagetlar quyoshga sig'inganlar va unga atab otlarni qurbonlik qilganlar. Bu e'tiqod ularning diniy marosimlari va urf-odatlarida muhim o'rin tutgan. Massagetlar qadimgi Markaziy Osiyoning muhim qabilalaridan biri bo'lib, ularning harbiy va madaniy ta'siri keyinchalik boshqa xalqlarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Ularning mustaqillikka intilishi, jasorati va madaniy merosi bugungi kunda ham tarixchilar tomonidan o'rganilmoqda. Malika To'marisning Kir II ustidan qozongan g'alabasi massagetlarning buyukligini tasdiqlovchi tarixiy voqealardan biri sifatida yodda qolgan.

Massagetlarning Tarixiy O'rni va Mashhur Janglari.

1. Massagetlar va Fors Imperiyasi

Miloddan avvalgi VI asrda massagetlar forslarning birinchi buyuk podshohi Kir II bilan to'qnash kelgan. Kir II Markaziy Osiyoni o'z imperiyasiga qo'shib olish uchun massagetlar ustiga yurish qilgan. Qadimgi yunon tarixchisi Gerodot yozishicha, Kir II dastlab ayyorlik bilan harakat qilgan. U massagetlar malikasi Tomirisning o'g'li

Spargapisni qo'lg'a olib, uni o'z qo'shiniga qo'shilishiga majbur qilmoqchi bo'lgan. Biroq Spargapis asirlikka tushganini anglab, o'z joniga qasd qilgan. O'g'lining o'limidan qattiq g'azablangan Tomiris butun qo'shinini to'plab, forslar ustiga hujum qilgan.

Bu jangda massagetlar forslarni yirik mag'lubiyatga uchratib, Kir II ni jang maydonida o'ldirishga muvaffaq bo'lganlar. Tomiris Kir II ning kesilgan boshini qon to'ldirilgan meshga solib:

"Sen qonxo'r eding, mana endi qon ichib to'y!"— degan degan so'zlarini aytganligi rivoyat qilinadi.

Bu g'alaba massagetlarning buyuk harbiy qudratini va mustaqillikni himoya qilishga bo'lgan qat'iyatini namoyon etgan. Bu jangdan keyin massagetlar Fors imperiyasiga bir necha asrlar davomida bo'ysunmagan. Bu g'alaba massagetlarning jangovar ruhini va mustaqillikni saqlab qolishga bo'lgan intilishini yaqqol namoyish etgan. To'maris o'z xalqining mustaqilligini himoya qilish uchun nafaqat shaxsiy fojiasini yengib o'tgan, balki butun qavmini birlashtirib, kuchli dushmanga qarshi muvaffaqiyatli jang olib borgan.

Bu jangdan keyin massagetlar Fors imperiyasiga bir necha asrlar davomida bo'ysunmagan, ularning hududlariga fors qo'shinlari jiddiy tahdid sola olmagan. Massagetlarning shijoati va jangovar mahorati keyinchalik boshqa ko'chmanchi qabilalarga ham ilhom manbai bo'lgan.

Tarixiy manbalarga ko'ra, massagetlarning bu g'alabasi butun Markaziy Osiyo xalqlari orasida katta shuhrat qozongan. To'maris esa jasur ayol sarkarda sifatida tarixda o'z nomini abadiy qoldirgan. Bu voqea qadimgi dunyo tarixi sahifalarida eng muhim janglardan biri bo'lib qolgan.

2. Aleksandr Makedonskiy davridagi Massagetlar

Miloddan avvalgi IV asrda Aleksandr Makedonskiy Markaziy Osiyoni bosib olish uchun yurish qilganida, massagetlar ham unga qarshilik ko'rsatgan qabilalar qatorida bo'lgan. Aleksandrning armiyasi Sirdaryo (Yaksart) daryosi bo'yida jang qilganida, u erda yashovchi qabilalar unga kuchli qarshilik ko'rsatgan.

Ba'zi tadqiqotchilar ushbu qarshilik ko'rsatgan qabilalar orasida massagetlar ham bo'lgan deb taxmin qiladilar. Aleksandr o'z yurishlarida ko'plab shahar va qal'alarni egallagan bo'lsa-da, ko'chmanchi qabilalarni to'liq mag'lub eta olmagan. Shuning uchun u o'zining yangi hududlarini himoya qilish uchun Sirdaryo bo'ylab qal'alar barpo etishga majbur bo'lgan. Bu voqealar massagetlarning o'z mustaqilligi va hududlarini saqlab qolish uchun yirik imperiyalar bilan mardonavor kurashganligini ko'rsatadi. Ularning jangovar hayoti va qo'rqmasligi ko'plab tarixiy manbalarda ta'kidlangan.

Massagetlarning Turmush Tarzi va Madaniyati

1. Iqtisodiy Faoliyati: Massagetlar asosan ko'chmanchi chorvachilik bilan shug'ullangan. Ularning asosiy hayvonlari ot, tuyalar, qo'y va qoramol bo'lgan. Otlar massagetlar hayotida katta ahamiyatga ega bo'lib, ularning harbiy yurishlari va kundalik hayotida asosiy transport vositasi sifatida xizmat qilgan. Ba'zi qabilalar dehqonchilik bilan ham shug'ullangan. Ular sug'orish tizimlarini bilgan va bug'doy, arpa kabi ekinlarni yetishtirganlar. Biroq, massagetlar asosan ko'chmanchi hayot kechirganlari uchun dehqonchilik ikkinchi darajali soha bo'lgan.

Hunarmandchilik massagetlarning hayotida muhim o'rin tutgan. Ular: Metallga ishlov berish, Qurol-yarog' yasash, Taqinchoqlar va zeb-ziynat buyumlari yaratishda mohir bo'lganlar. Arxeologik topilmalar massagetlarning oltin va bronzadan tayyorlangan bejirim taqinchoqlari va jangovar qurollarini namoyon etadi.

2. Harbiy San'ati: Massagetlar harbiy qudrati bilan mashhur bo'lgan. Ularning armiyasi asosan:

Yengil va og'ir otliq qo'shinlardan iborat edi. Ular chaqqon va tezkor harakatlanish qobiliyatiga ega bo'lgan. Kamon, nayza, qilich va sagaris (oy-bolta) kabi qurollardan foydalanganlar. Jangchilari qilichbozlik, kamon otish va ot ustida jang qilish bo'yicha yuqori mahoratga ega bo'lganlar. Massagetlar urushdan oldin diniy marosimlar o'tkazib, o'z xudolaridan yordam so'raganlar. Ularning ba'zi jangchilariga diniy amaliyotlar orqali g'ayritabiiy kuch-quvvat berilganligi haqidagi rivoyatlar

mavjud. Fors podshosi Kir II bilan bo'lgan jang massagetlarning harbiy qudratini butun dunyoga tanitdi.

3. Diniy E'tiqodlari: Massagetlar quyosh va osmon xudolariga sig'ingan. Ularning diniy qarashlari quyidagi jihatlarni o'z ichiga olgan: Quyosh xudosi ga sig'inish: Ular quyoshni hayot manbai deb hisoblaganlar va unga otlarni qurbonlik qilganlar.

Ajdodlar ruhi: Massagetlar ajdodlarining ruhlarini hurmat qilgan va ularning arvohlari tirik avlodlarni qo'llab-quvvatlashiga ishongan.

Diniy marosimlar: Massagetlarning diniy marosimlari orasida turli qurbonliklar, osmonga sig'inish va urushdan oldin maxsus ibodat qilish odati bor edi.

Tarixiy manbalarga ko'ra, massagetlar o'liklarni katta mozar qo'rg'onlarga dafn qilishgan va ularga zeb-ziynat buyumlari, qurollar va boshqa qimmatbaho narsalarni qo'yishgan. Bu esa ularning o'limdan keyingi hayotga ishonchi borligini ko'rsatadi. Massagetlar qadimgi Markaziy Osiyoning qudratli ko'chmanchi qabilalaridan biri bo'lib, ular o'zining: Mustaqillikni himoya qilish yo'lida ko'rsatgan qahramonligi, Yuqori harbiy mahorati, O'ziga xos diniy e'tiqodi va marosimlari bilan tarix sahifalarida o'ziga munosib o'rin egallagan. Ularning madaniy va harbiy merosi keyinchalik Markaziy Osiyoda shakllangan boshqa ko'chmanchi xalqlarga ham katta ta'sir ko'rsatgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gerodot. Tarix. Qadimgi yunon tarixchisi Gerodotning asari massagetlar haqida eng qadimgi va muhim manbalardan biri hisoblanadi. Unda massagetlarning turmush tarzi, urf-odatlar va fors shohi Kir II bilan bo'lgan janglari haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan.
2. Strabon. Geografiya. Qadimgi yunon geografi Strabonning ushbu asarida massagetlarning yashash joylari, madaniyati va qo'shni xalqlar bilan munosabatlari haqida ma'lumotlar mavjud.
3. Bongard-Levin G.M., Grantovskiy E.A. Qadimgi Hindiston va O'rta Osiyo tarixi. Ushbu tadqiqotda massagetlarning etnik kelib chiqishi, tarixi va madaniyati haqida ilmiy tahlillar keltirilgan.

4. Tolstov S.P. Qadimgi Xorazm. Muallif massagetlarning O'rta Osiyo tarixidagi o'rni, ularning boshqa qadimgi davlatlar bilan aloqalari haqida ma'lumotlar beradi.
5. Askarov A. O'zbekistonning qadimgi tarixi. Ushbu asarda massagetlarning O'zbekiston hududidagi tarixi, madaniyati va arxeologik topilmalari haqida ma'lumotlar keltirilgan.
6. Sverchkov L.M. Qadimgi dunyo tarixi. Ushbu kitobda massagetlarning qadimgi dunyo tarixidagi o'rni va ularning boshqa xalqlar bilan munosabatlari yoritilgan.
7. Xamidov A. O'zbekiston tarixi. Muallif massagetlarning O'zbekiston tarixidagi roli, ularning madaniyati va urf-odatlar haqida ma'lumotlar beradi.
8. Qayumov A. O'zbekistonning qadimgi davlatlari. Ushbu asarda massagetlarning davlat tuzilishi, ijtimoiy hayoti va iqtisodiy faoliyati haqida ma'lumotlar keltirilgan.
9. Bertels E.E. O'rta Osiyo xalqlari tarixi. Muallif massagetlarning O'rta Osiyo xalqlari bilan bo'lgan aloqalari va ularning mintaqa tarixidagi o'rni haqida yozadi.
10. Gulyamov Ya.G. O'zbekiston arxeologiyasi. Ushbu asarda massagetlarga oid arxeologik topilmalar va ularning tahlili keltirilgan.

Ushbu adabiyotlar massagetlarning tarixi, madaniyati va turmush tarzini o'rganishda asosiy manbaalar hisoblanadi.

Xulosa

Massagetlar qadimgi Markaziy Osiyoning eng qudratli va mashhur ko'chmanchi qabilalaridan biri bo'lib, ular o'zining mustaqillik yo'lidagi kurashi, harbiy san'ati va madaniy merosi bilan tarixda chuqur iz qoldirgan. Tarixiy manbalarda massagetlarning jasur va jangovar xalq ekanligi qayd etilgan bo'lib, ularning fors podshosi Kir II ustidan qozongan g'alabasi bu xalqning qahramonlik tarixi sifatida yodda qolgan.

Massagetlar asosan ko'chmanchi chorvachilik, hunarmandchilik va harbiy yurishlar bilan shug'ullangan. Ularning iqtisodiy hayoti chorvachilikka asoslangan bo'lsa-da, ba'zi qabilalari dehqonchilik bilan ham shug'ullangan. Ular sug'orish tizimlarini bilgan va bug'doy, arpa kabi ekinlarni yetishtirgan. Hunarmandchilik massagetlarning muhim faoliyatlaridan biri bo'lib, ular metallga ishlov berish, qurol-yarog' yasash va taqinchoqlar yaratishda mohir bo'lganlar.

Harbiy qudrati bilan tanilgan massagetlar mo'g'il otliq jangchilar, o'tkir kamonchilar va chaqqon nayzachilar sifatida mashhur bo'lishgan. Ularning qurollari orasida kamon, nayza, qilich va sagaris (oy-bolta) kabi qurollar muhim o'rin tutgan. Forslar bilan bo'lgan janglarda massagatlarning harbiy taktikalari va jasurligi ularni buyuk qo'shin sifatida tarixda qoldirdi. Massagatlarning diniy e'tiqodlari ham o'ziga xos bo'lib, ular quyosh xudosi va osmon tangrilariga sig'ingan. Diniy marosimlari orasida hayvonlarni qurbon qilish, urush oldidan xudolar marhamatini so'rash va ajdodlar ruhlarini hurmat qilish kabi odatlar mavjud bo'lgan. Ularning dafn marosimlari ham juda boy bo'lib, olimlar massagatlarga tegishli mo'zorro'g'onlardan ko'plab qimmatbaho buyumlar va qurollarni topishgan. Bu esa ularning o'limdan keyingi hayotga bo'lgan ishonchini ko'rsatadi.

Massagetlar forslar bilan bo'lgan janglarda o'zining buyuk harbiy qudratini namoyon etgan. Ayniqsa, malika To'marisning Kir II ustidan qozongan g'alabasi bu xalqning tarixidagi eng yorqin voqealardan biri bo'lib, mustaqillik uchun kurashning ramzi bo'lib qolgan. To'maris shaxsiy fojiasiga qaramay, xalqini birlashtirib, forslarning tajovuziga qarshi turib, ularni yengishga muvaffaq bo'lgan. Bu g'alaba massagatlarning mustaqilligini uzoq yillar davomida saqlab qolishga yordam bergan. Massagatlarning madaniy va harbiy merosi keyinchalik Markaziy Osiyoda shakllangan boshqa ko'chmanchi xalqlarga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Ularning urf-odatlari, harbiy san'ati va e'tiqodlari keyinchalik skiflar, saklar, xunlar va turkiy xalqlarning madaniyatida aks etgan.

Umuman olganda, massagetlar tarixdagi o'ziga xos va qudratli qabilalardan biri bo'lib, ular haqida ma'lumotlar asosan qadimgi yunon tarixchilari – Gerodot, Strabon va boshqa mualliflarning asarlarida uchraydi. Arxeologik topilmalar esa ularning boy madaniyati va hayot tarzi haqida yanada ko'proq ma'lumot beradi.

Shunday qilib, massagetlar o'z davrida faqat jangovar qabilalar emas, balki o'ziga xos madaniyatga, iqtisodiy tizimga va diniy e'tiqodlarga ega bo'lgan xalq bo'lgan. Ularning mustaqillikka bo'lgan intilishi, jasorati va harbiy san'ati bugungi kunda ham ko'plab tarixchilar va tadqiqotchilar tomonidan o'rganilmoqda. Malika To'marisning

qahramonligi esa ayollar yetakchiligining yorqin namunasidir. Massagetlarning tarixi Markaziy Osiyo xalqlari madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, ularning jasorati va mustaqillik uchun olib borgan kurashi abadiy esda qoladi.